

فرهنگ عوام یا تفسیر امثال و اصطلاحات زبان فارسی

از انتشارات مطبوعات
علی اکبر علمی

گردآورنده : امیرقلی امینی
مدیر روزنامه اصفهان

یکی از کتابهای بسیار مفیدی که در این سنوات اخیر به طبع رسیده کتاب فرهنگ مذکور در فوق است که در نوع خود بکروبدیع و در بین مطبوعات ایران بی نظیر یا لااقل کم نظیر میباشد. این کتاب بوسیله دانشمند گرامی و فاضل نامی آقای امیرقلی امینی مدیر محترم روزنامه اصفهان تهیه و تدوین گردیده و مثل سایر آثار قلمی و مقالات فاضلانه ایشان مورد توجه ارباب ذوق و فرهنگیان و نویسندگان درجه اول کشور قرار گرفته است.

دانشمند بزرگوار آقای سید محمد علی جمالزاده که از مفاخر شهر اصفهانند شرحی بوسیله مدیر این مجله خطاب به آقای امینی راجع به این کتاب نوشته اند که زیلا به چاپ میرسد و ما را از نوشتن هر نوع تقریظ و تمجیدی بی نیاز میسازد.

دوست دانشمند و همشهری فاضل ما آقای امینی با وجود اینکه در ریعان شباب و عنقوان جوانی اسیر بستر و بالین گردیده و صورتاً از حرکت بازمانده اند ولی در معنی اندک رخنه و فتوری در ارکان همت و پشتکار و فعالیت ایشان حاصل نشده و از راه انتشار روزنامه های وزین و خواندنی و نشر مقالات سودمند و عام المنفعه در مجلات و روزنامه های داخلی و فارسی زبان خارجی و تالیف و ترجمه کتب علمی و ادبی و تاریخی و اجتماعی به پیشرفت

فرهنگ و معارف و آموزش و پرورش نسل جوان کشور خدماتی بسزا انجام داده اند .
 آقای امینی به زبانهای اسپرانتو و فرانسه و عربی تسلط کامل دارند و شیوه تحریر فارسی و سبک و سیاق نگارش ایشان از نظر سلاست و انسجام مورد پسند ارباب ذوق و قریحه واقع شده است و مقالات گوناگونی که ایشان نوشته و یا کتابهای متنوع و متعددی که تألیف و یا ترجمه نموده اند شاهد این مدعا می باشد . هم‌قلم دانشمند ما از سال ۱۳۰۷ تا سال ۱۳۲۱ روزنامه اخگر را چندین سال بطور یومیه و بعداً در هر هفته دو شماره در شهر اصفهان منتشر نموده و از آغاز سال ۱۳۲۲ تا کنون روزنامه «اصفهان» را جایگزین اخگر کرده و کوشش داشته اند روزنامه ای که زیر نظر و بسردبیری ایشان طبع و توزیع میشود از نظر احتوای مقالات تاریخی و اجتماعی و ترجمه های ادبی مورد توجه اساتید فن قرار بگیرد و خوشبختانه چون قصد قربت و خلوص نیت داشته اند لذا با تمام معنی به انجام این منظور مقدس توفیق حاصل و از همین روجمی از فضلا و نویسندگان عالیمقام با ایشان معاضدت و اشتراک مساعی کرده اند .

کتابهایی که تا کنون بوسیله آقای امینی تألیف و یا ترجمه گردیده بقراریست که ذیلا بنظر خوانندگان عزیز مجله وحید میرسد .

الف کتابهایی که به چاپ رسیده :

۱ - هزارویک سخن سه بار چاپ شده و اینک نایابست .

۲ - عروس فرغانه ترجمه عربی در دو جلد که سه بار چاپ شده و باز هم نایاب

می باشد .

۳ - داستانهای کوچک ترجمه از اسپرانتو .

۴ - کودک ترجمه از فرانسه .

۵ - گزیده آثار جلد اول .

۶ - داستانهای امثال که دوبار به طبع رسیده و از چاپ دوم که دارای ملحقات است

فقط نسخ معدودی باقی مانده .

۷ - غلبه بر ترس و خستگی از انتشارات اداره کل فرهنگ استان دهم که

اصل آن به قلم دکتر ادوارد اسپنسر کولز امریکائی است و دکتر امیر بقطر از فرانسه به

عربی و آقای امینی از عربی به فارسی ترجمه کرده اند . این کتاب در خرداد ۱۳۳۸ به طبع رسیده و برنده جایزه سلطنتی بوده است .

۸ - سی افسانه از افسانه‌های محلی اصفهان که اخیراً چاپ و منتشر شده است .

۹ - داستانهای تاریخی ترجمه از عربی :

ب - کتابهایی که آماده چاپ است .

۱ - چگونه بچه خود را پرورش میدهم ؟

۲ - گزیده آثار جلد دوم .

۳ - داستانهای امثال جلد دوم .

۴ - افسانه‌ها و امثال بختیاری .

یکی دیگر از اقدامات قابل ستایش آقای امینی تأسیس شیروخورشید سرخ اصفهان و پرورشگاه اصفهانست و ترقی و پیشرفت‌هایی که در حال حاضر در تأسیسات شیروخورشید سرخ اصفهان مشهود میشود نتیجه اقدامات و زحمات اولیه آقای امینی تلقی باید کرد . آقای امینی در تأسیس انجمن‌های خیریه اصفهان همواره پیشقدم بوده این نکته هم ناگفته نماند که ایشان بموازات انجام خدمات علمی و فرهنگی چون به عمران و آبادی نیز علاقه وافری دارند با احداث قنوات و غرس اشجار بی‌شمار و مستعد و مجهز ساختن اراضی بایر بمنظور کشت و زرع نسبت به تهیه و تأمین کار و درآمد برای روستائیان اصفهان اقداماتی خستگی‌ناپذیر و مداوم بعمل آورده و نظر تحسین و اعجاب همگان را جلب کرده‌اند و علاوه بر این چه از راه قلم و چه از طریق نمایندگی و ریاست انجمن شهر در ادوار گذشته به عمران و آبادی شهر و استان اصفهان خدمات ذی‌قیمتی نموده‌اند اما اینکه آقای جمال‌زاده ضمن نامه خود مرقوم فرموده‌اند که مثل معروف گاونر می‌خواهد و مرد کهن در کتاب فرهنگ عوام از قلم افتاده است لزوماً توجه استاد گرامی را بصفحه ۴۴۱ این کتاب جلب نمائیم چون بیتی که به صورت مثل سایر درآمده یعنی شعر:

کار هر بز نیست خرمن کوفتن   گاونر می‌خواهد و مرد کهن

مصراع اول آن با حرف کاف شروع میشود لذا گردآورنده حسب معمول بیت

مزبور را در ردیف حرف کاف ضبط کرده است .

آقای امینی خود اذعان دارند که فرهنگ عوام کامل نیست (چنانکه در چاپ دوم داستانهای امثال پانزده صفحه بعنوان ملحقات به آن افزوده اند) و جلد دوم نیز بر آن افزوده اند و اینک با همان همت و پشتکار و فعالیتی که خصیصه ذاتی ایشان است به تجدید نظر و تکمیل فرهنگ مورد گفتگو اشتغال دارند . گویانکه آقای امینی در انجام خدمات فرهنگی مطلقاً نظر مادی ندارد ولی انتظار میرود که یک ناشر خوش انصاف با ایشان تماس بگیرد و این تألیف منیف را بطور کامل و بدون غلط چاپی به حلیه طبع بیاراید تا مورد استفاده همگان واقع شود . حسین سعادت نوری

اینک نامه استاد جمال زاده

ژنو ۴ بهمن ۱۳۴۳

حضور جناب مستطاب فضائل مآب آقای امیر قلی امینی دامجده العالی

قربانت کردم باد آمد و بوی عنبر آورد فراش پستخانه ژنو (مردی است که از بس برای من بسته کتاب و مجله و روزنامه آورده زله شده است و ضمناً خبردار شدیم که پسر و دخترش هر دو در دانشگاه ژنو تحصیل میکنند و هر دو بزودی بمقام دکتری خواهند رسید) همین دیروز پاکتی برایم آورد که در آن دو کتاب بود یکی «دیوان ادیب صابر ترمذی» و دیگری فرهنگ عوام یا تفسیر امثال و اصطلاحات زبان فارسی از تألیفات گرانبهای حضرتعالی که سابقاً ندیده بودم و برای ارادتمندان حکم گنج باد آورده را خواهد داشت . کتاب «داستانهای امثال» را دارم و مطالعه آن چه بسا برایم نه تنها موجب مزید اطلاعات بوده بلکه فی الحقیقه مفرح ذات هم بوده است و «هزارویک سخن در امثال و حکم» نیز از جمله کتابهایی است که هر روز مورد احتیاج است و هر بار که مشکلی از مشکلات ارادتمندان را حل میکند برای جنابعالی از صمیم دل و جان طلب توفیق و آمرزش می کنم .

بما هزار بار گفته اند و هر روز میگویند که «روح سالم در بدن سالم» ولی گرچه

اساساً این حرف صحیح است و منظور واید آل هم باید همین باشد ولی بکرات دیده و شنیده‌ام که افرادی غلیل و ضعیف و حتی ناقص دارای روحی نیرومند و فیاض بوده‌اند. فرانسویها حکیم بزرگ خود پاسکال را نمونه می‌آورند و ما ایرانیها جناب عالی را باید مثال قرار بدهیم که بدون پاسکال طریق هستید و نه تنها رونده و پوینده‌اید بلکه هادی و دلیل هموطنان پادار شده‌اید و نه تنها آنها را دلالت می‌کنید بلکه چشم و هوششان را هم می‌گشایید و نیرومی بخشید و راستی جادارد بگوئیم که اگر امیر قلی امینی راه نمی‌رود راهنماست و بدین شکستگی ارزد بصد هزار (و بلکه کرورها) درست که با همه درستی قدمی بجلو نمی‌روند و مانع جلورفتن دیگران هم شده‌اند.

کتاب مرحمتی «فرهنگ عوام» را بعجله مرور کردم (همیشه در مورد کتاب بهمین طرز رفتار میکنم یعنی اول مانند کسی که بخواهد متاع و جنسی را بخرد و ارسی ساده‌ای میکنم و همینقدر که دستگیرم شد که چه وزن و بهائی دارد با دقت بسیار بمطالعه دقیق آن می‌پردازم) و دیدم اگر وصول را باتشکرات قلبی خود فوراً بعرض نرسانم با اینهمه گرفتاری که در این ایام دارم ممکن است خدای نکرده در بوته اجمال و فراموشی بیفتد و اسباب شرمندگی گردد لهذا فوراً قلم و کاغذ گرفتم و اینک بعرض این مختصر زحمت افزاهستم. کتاب بسیار گرانبهای است - دارای ۶۹۳ صفحه بزرگ است و در هر صفحه در دستون اصطلاحات و امثال آورده‌اید و حساب کردم در حدود ده هزار و پانصد مثل و اصطلاح آورده‌اید و عموماً برای هر یک تفسیر و معنی ذکر فرموده‌اید و واقعاً کاری را انجام داده‌اید که مردنر می‌خواهد و گاو کهن (ضمناً همین الان در نوشتن این مثل برایم شك حاصل گردید که آیا بهمین صورت درست است و یا «گاونر می‌خواهد و مرد کهن» و بخود گفتم ازین چه بهتر که بهمین کتاب مراجعه نمائی ولی از شما چه پنهان که اصلاً بیبج صورتی آنرا نیافتم و همچنانکه خودتان در مقدمه (در صفحه دهم) تذکر داده‌اید که این کتاب حاوی کلیه امثال و اصطلاحات متداول بین تمامی فارسی‌زبانان نیست و دستور داده‌اید که اگر چیزی بخاطر رسید بر آن بیفزایند و یا بخودتان بنویسند بهمین دستور بسیار عاقلانه و منصفانه رفتار کردم یعنی هم در حاشیه یادداشت کردم و هم اینک بخودتان می‌نویسم.

دوست عزیزم جناب عالی خدمت بزرگی بزبان مادری مانموده اید یقین دارم اجردنیوی چنانکه شاید و باید نداشته است ولی اجراخروی خواهد داشت بدین معنی که تسلهای آینده در تاریخ ادبیات فارسی نام نامی جناب عالی را با احترام و حشمتی نکر خواهند نمود. من درین گوشه دنیا برای سلامتی و توفیق وجود عزیزی مانند وجود ذی جود شما از صمیم قلب و با خلوص نیت دعا میکنم و آرزو میکنم که باز در همین زمینه تألیفات دیگری بقلم سرکار عالی بچاپ برسد و مایه رواج بازار زبان شیرین فارسی بگردد بخصوص که هر روز بالرأی والعیان می بینیم که نسل جوان و جوانان ما زبان فارسی را خوب نمیدانند و مانند پدرانشان آیات و امثال و اصطلاحات زیادی بزبان فارسی از حفظ ندارند و چه بسا با داشتن گواهی نامه پایان تحصیلات از عهده املا و انشای آبرومند زبان فارسی بر نمی آیند و از همه بدتر منکر لزوم و فایده علم زبان و علم املا و انشاء هستند و خیال میکنند که فرنگیها تنها بساختن بمب اتمی و هزار منفجرات فنی و علمی دیگر قانعند و اعتنائی بزبان و ادبیات ندارند در صورتیکه بهیچ وجه من الوجوه چنین نیست و بلکه درست خلاف این ادعا درست است یعنی فرنگیها بزبان و ادبیات و درست نوشتن بغایت اهمیت میدهند و حتی در روزنامه های یومیه چه بسا مسائل و مطالب مربوط بزبان را مطرح میسازند. من چندی پیش در «مجمع الفصحا» شرح حال جوانی بیست و چند ساله را خواندم که در عهد قاجاریه دارای فضل و کمال بسیاری بوده است و گذشته از این که خوب شعر میگفته دارای تألیفاتی بوده است ممکن است بگوئیم بله درست است ولی در آن دوره تعداد افراد با سواد خیلی کم بود و امروز خیلی زیادتر شده است من هم منکر نیستم و خوب میدانم که از عمق کاسته و بر سطح افزوده شده است ولی نکته ای که باید مورد توجه قرار داد این است که آیا برای يك جماعتی بهتر است که چند تن اشخاص کامل و فاضل و دانا داشته باشند که هادی و دلیل قوم باشند یا اینکه اکثریت آن قوم کوره سواد داشته باشند ولی فاقد اشخاص کامل و نخبه و برگزیده باشند. قوم عرب بالتمام بی سواد و صحراگرد بود ولی يك نفر از میانش پیدا شد که مرد فهمیده و دانا و بصیری بود قرنهاست که کرور هم مردم دنیا را بر اهی که مورد قبول عقل و انصاف است رهبری میکند و من شخصاً معتقدم که وجود تعدادی اشخاص دانا و بینادر میان هر قومی در درجه اول ضرورت است ولی البته منکر

فایده تعمیم سواد هم نیستم و پله اول کمال را در همین یاد گرفتن الفبا میدانم چیزی که هست آرزویم این است که اولیاء امور مملکت کم لزوم و فایده بسیار بزرگ تهیه و تدارک يك هيئت كوچك (مثلاً پنجاه نفر) اشخاص زبده و صلاحیتدار و دانا و بینا را هم تشخیص بدهند و با تمام وسایلی که در دست دارند در تهیه آن بکوشند وقتی در آلمان زندگی میکردم روزی شادروان عزت‌اله هدایت کتابی بمن نشان داد بقلم یک نفر از اساتید علم تعلیم و تربیت موضوع کتاب این بود که از چهار راه و بچه‌وسيله ميتوان فهميد که فلان طفل دارای هوش سرشار و قریحه و نبوغ است و اگر تربیت ببیند میتواند در آینده منشأ خدمات عمده بگردد کتاب را گرفتم و بمطالعه آن پرداختم در مقدمه خواندم که نویسنده کتاب در یکی از مدارس عالی استاد است و روزی يك نفر از دانشجویان ژاپنی از او پرسیده بوده است که بچه‌راه و وسیله‌ای میتوان فهمید که چه طفلی برای نابغه شدن زمینه‌دارد مؤلف نوشته بود که این سؤال بنظر خام و بی‌اساس آمد و جواب درستی ندادم ولی چندی بعد باز يك دانشجوى ژاپنى ديگرى همين سؤال را در سردرس ديگرى از من نمود و من متعجب شدم که این چه معنی دارد که جوانهای ژاپنی مدام از من می‌پرسند و جواب میخواهند. در صدد تحقیق برآمدم و از آنها پرسیدم منظورتان از این سؤال چیست؟ گفتند دولت ما میخواهد عمده‌ای از جوانان ژاپن را از دختر و پسر برای تحصیل بفرنگستان (اروپا و آمریکا) بفرستد و ما را مأمور کرده است که درین باب تحقیقات بعمل آوریم و از استادان خود و از علمای علم روانشناسی و علم تعلیم و تربیت می‌پرسیم که از چه راهی میتوان فهمید که فلان طفل و یا فلان جوان استعداد مخصوص دارد و میتواند بمقام بلند برسد و منشأ خدمات بزرگ بگردد. بنده در ضمن مقاله‌ای که یکی دو سال قبل در مجله «مسائل ایران» منطبعه طهران بچاپ رسید همین مطلب را مطرح ساختم و اقوال و عقاید جمعی از علمای بزرگ را درین خصوص نقل کردم ولی در دما این است که بزرگان ما یعنی وزرا و امنای امور ما بقدری گرفتاریهای گوناگون (که دید و باز دید و جواب دادن شفاهی و کتبی بگروه مراجعه کنندگان پر مدعا قسمتی از آن است) دارند که براستی دل انسان بحال آنها می‌سوزد و من شخصاً از یک نفر از بزرگان آنها شنیدم که میگفت کثرت مشغله و

گفت و شنوهای غیر مفید مرا بقدری گیج کرده بود که دیگر اساساً معنی حرفها را نمیفهمیدم و نمیدانستم چه جوابهایی میدهم. در اینصورت آشکاراست که مقالاتی را که در روزنامه‌ها و مجله‌ها بچاپ میرسد هر قدر هم مفید و مهم باشد نخواهند دید و وقت فرصت خواندن و مطالعه برای آنها باقی نمیماند دیگر چه رسد بمقالات سست و خامی مانند مقالات من روسیاه.

در هر صورت شما که امیر قلی امینی هستید با همه موانع و مشکلاتی که دارید داشته‌اید کارهای مفید خوبی انجام داده‌اید و وظیفه‌ای را که نسبت بزبان فارسی که زبان مادری شماست دارید کما هو حقّه از عهده برآمده‌اید و اگر از هر هزار نفر مردم مملکت ما یک نفر شما تأسی میکرد و از راه علاقمندی و عشق بخدمت کار مفیدی انجام میداد درهای رستگاری و سعادت بروی ما گشوده میکردید.

اطلاعاً بعرض میرساند که دو جلد «داستان امثال» جناب عالی را بیک نفر از دانشجویان ایرانی که در دانشگاه ژنو تحصیلات خود را پایان رسانیده است داده‌ام که برای رساله دکترای خود از آن استفاده نماید.

خدا یار و یاورتان باشد.

ارادتمند قدیمی سید محمد علی جمال زاده

سر آن نکته که بر پسر خرد مشکل بود
آزمودیم بیک جرعه می حاصل بود
نور جهان بیگم سمرقندی

ای آنکه همیشه در شکستیم از تو
جز رنج و بلا چه طرف بستیم از تو
گفتیم که روز مرگ یابیم خلاص
مردیم و هنوز وا نرستیم از تو
حوری نساء بیگم (نقل از یک چنک خطی)